

Verschenen in: *MedJCW* 16 (1993) p. 10-17.

Drie patriotten-auteurs in de loge

ANDRÉ HANOU

In Nederland komt er langzaam meer aandacht voor het feit dat vele achttiende-eeuwse schrijvers, politici en andere voor cultuur en maatschappij belangrijke figuren afkomstig waren uit de vrijmetselarij, of daar een tijdlang banden mee hadden. De betekenis van deze organisatie binnen het grotere geheel van de Verlichting, blijft voor ons land nog vrijwel ononderzocht. Daarom is elk feit winst. Hieronder een kleine uiteenzetting over de betrekkingen met de vrijmetselarij, van 't Hoen, Ondaatje en Bosch.

Een *kleine* uiteenzetting. Diepgaander onderzoek blijft mogelijk of nodig: bijvoorbeeld naar de connecties van de genoemden met alle 'Broeders' die zij in de loop der jaren ontmoet hebben, in tenminste twee loges.

Pieter 't Hoen

Het belang van Pieter 't Hoen¹ (1745-1828) zal weinigen onbekend zijn. Ik denk dan niet zozeer aan zijn fabels, kindergedichten en toneelstukken; wel aan de enorme betekenis die hij gehad heeft als een van de voornaamste schrijvers van de patriotten, vooral als redacteur van het in de patriottentijd meest gelezen blad: de *Post van den Neder-Rhijn* (1781-1787; later nog vervolgd in zijn *Nieuwe Post van den Neder-Rhijn*, 1795©1799).

Helemaal zeker is het niet dat we met onze Pieter 't Hoen te maken hebben; maar op 21 oktober 1810² wordt een Pieter 't Hoen 'voorgesteld' in de Leidse loge La Vertu, door Cornelius Ascanius van Sypesteijn.³ Van een receptie vind ik echter niets vermeld. Evenmin kon ik tot nog toe ontdekken waarom zijn opname niet doorging. Het verklaart wel waarom 'onze' Pieter in *De waare Bataven* helemaal van onderop moest beginnen.

De notulen van de loge De waare Bataven⁴ te Duinkerken, vrijwel geheel bestaand uit gevluchte patriotten, beginnen 31 maart 1790. Al in het eerste jaar lijkt er flink verschil van mening geweest te zijn. De reden is niet duidelijk, maar heeft vermoedelijk te maken met een conflict dat elders zijn basis had: de politiek. Een groep van zes mensen werd de loge uitgewerkt; bij hen: Von(c)k en de later als Agent van Nationale Opvoeding bekender geworden Theodorus van Kooten. Daarna wordt het rustiger. Maar deze loge zal nog vrij

---

¹ Bij P.J. Buijnsters in zijn editie van Schasz' *Reize door het Aapenland* (p. 26-27) reeds, op basis van schriftelijke informatie, de drie data waarop 't Hoen de drie gewone graden ontving, en het feit dat hij in 1805 behoorde tot de aanvragers van een constitutiebrief voor 'De Vereenigde Broeders' (p. 26-27).

De gegevens in mijn artikel gaan, tenzij anders opgegeven, terug op de volgende archiefdelen, aanwezig in het Groot Oosten der Nederlanden:

33:2 = Notulen *De Waare Bataaven / Les Vrais Bataves* 1791-1795; 33:3 = Dito, 1795-1800; 33:4 = Dito, 1804-1805.

5:1 = Notulen *De Vereenigde Broederen* 1805-1810; 5:2 = Notulen Officersvergaderingen *De Vereenigde Broederen* 1805-1810.

In de andere archiefdelen op deze loges betrekking hebbend, is niets aangaande de drie besproken auteurs te vinden, dan triviale feiten, bv. het betalen van contributie.

² In een later artikeltje over 't Hoen, tevens op internet, gecorrigeerd naar: 1774.

³ GA Leiden, Archief loge *La Vertu*, Notulenboek eerste graad 1768-1784. Van Sypesteijn zelf was voorgesteld 14 november 1773. Hij werd Leerling en Gezel op 19 november.

⁴ Doorgaans in de literatuur voorkomend onder de naam *Les vrais Bataves*. Dat is misschien de officiële naam, aangezien de loge in de Duinkerke periode ressorteerde onder het Frans Grootoosten, en de constitutiebrief (officiële acte van oprichting) van dat orgaan afkomstig was. Maar juist in die periode (vóór het overbrengen van de loge naar Nederland, in 1795) schreef men consequent in de in het Nederlands gestelde notulen: *De waare Bataven*. Het lijkt mij goed de intentie van de oprichters te volgen. Ik heb trouwens de indruk dat men juist, om in dit geval niet van het vaderland te vervreemden, zoveel mogelijk het Nederlands gebruikte.

Over deze loge werd eerder iets gezegd door J. Engel, in zijn 'De Loge 'Silentium', Oosten Delft', in: *Thoth* 27 (1976) p. 81-115; met name p. 96-101.

lang een verzamelplaats blijven voor lieden die iets willen in de Nederlandse politiek. Het is, na de nieuwe start van de loge in 1795, in Den Haag, beslist aan deze loge te danken dat het percentage vrijmetselaars in het 'parlement' aanzienlijk hoger moet zijn geweest dan bij de bevolking van Nederland als totaal, want er worden zeer vele 'Representanten' in *De waare Bataven* gerecipieerd.⁵

In de Duinkerke periode is een opvallend trekje aan deze loge, dat veel leden hun best doen ook door middel van een vers of een andere creatieve literaire bijdrage, het logeleven gestalte te geven.⁶ Het kan één van de redenen geweest zijn, waarom 25 december 1791 voorgesteld wordt als Leerling: de bekende politieke redenaar Ondaatje. Hij zal binnen korte tijd de functie krijgen van 'Orateur'.

Iets eerder, op 21 november 1791 (is er verband?) wordt iemand anders als Leerling voorgesteld: 'de Citoyen Pieter 't Hoen'. Voorzittend Meester in deze periode is Hajo Tuinhout.⁷ Na die loge volgt een 'tafelloge'. Het hangt zonder twijfel samen met het voorstel 't Hoen in de loge op te nemen, dat de Meester gedurende de tafelloge verzoekt om bijzondere 'secretesse' met betrekking tot de die dag voorgestelden. Het mag duidelijk niet leiden tot geruchten, dat een politiek zwaargewicht als 't Hoen vrijmetselaar wordt!

Op 5 december 1792 volgt zijn feitelijke receptie als Leerling (hij is dan 42 jaar en geeft als beroep op: 'negociant'). Tijdens de hierop volgende tafelloge verzoekt 't Hoen om in de eerstvolgende Compagnonsloge als Compagnon (of: Gezel) gerecipieerd te mogen worden. Die receptie volgt dan ook op 19 december 1792. 't Gaat snel: op 2 januari 1793 vraagt hijzelf de derde graad (de Meestergraad) te mogen ontvangen, 'omdat de tyd van ons verblyf alhier misschien kort zal zyn, en de hoop schynt te vermeerderen, om spoedig naar het vaderland te vertrekken'.⁸ Die hoop hangt samen met de militaire situatie: even lijkt het er eind '92 op dat de Franse legers in Nederland kunnen doordringen. Dat zou echter nog twee jaar duren. Zijn verzoek werd 9 januari behandeld en goedgekeurd in de vergadering van Meesters, zowel om de door hem opgegeven reden, als omdat hij 'reeds tot Jaren gekomen [was], en veel blyken van zucht voor de Maçonnerie heeft gegeven'. Van die 'blyken van zucht' moet men zich niet teveel voorstellen: het wordt bij vrijwel elke kandidaat gezegd, zelfs als deze nog korter bij de vrijmetselarij betrokken geweest was dan 't Hoen. - Nog diezelfde 9e januari ontving Pieter de graad van Meester.

Bij de eerstvolgende verkiezingen binnen de loge, op 19 juni 1793, wordt Pieter 'Terrible'. Dat is geen topfunctie. De Terrible is een officier (bestuurder) die voornamelijk tot taak heeft nieuwe kandidaten vóór hun receptie in de 'kamer van onderzoek' terzijde te staan; althans in het geval van deze loge, blijkens een bewaard gebleven 'instructie' voor die functionaris.⁹ Deze functie behoudt hij, in de Duinkerke periode.

Tot hoger functies brengt Pieter 't Hoen het niet, in Duinkerken. Was hij daarvoor niet geschikt? Had hij het te druk?

't Is niet zo dat hij zich niet betrokken voelde bij het wel en wee van *De Waare Bataven*. Zo stelt hij op 5 juni 1793 voor zijn zoon Reinier als Leerling te recipiëren.¹⁰ Op 19

⁵ Dat wil zeggen: zij krijgen de graad van Leerling.

⁶ Te wijzen valt op de prestaties van Reinier Dibbetz (auteur van het blad *Heraclyt en Democryt* (1796-1798), J. van Haaften, P. Bryckx, A. van der Poth, ds. A. Marcel. Ik heb geen verder onderzoek gedaan naar hun letterkundige productie.

⁷ De anderen die 't Hoen in de loge aantrof, waren, gerekend naar het bestand van augustus 1792: Ary van der Meer, Reinder van Kleffens, Armand Marcel, Quint Ondaatje, Juste Ruigendyk de la By, Adam van de Goorberg, Jan Eikenbroek, Abraham van der Poth, F. de Wolf van Westenroode, Hermanus Gerritse, Govert Jan van Persyn, Theodoor van Langen, Gerard van der Looy Houthoff, Jacques van der Boon Mesch, Jan Willem Willemse, Pierre Bryckx, Jacques van Haefen, Henry Bilsteyn, J.G. Dieriks, Lambert de Roller, J.Chr. de Kok, Pierre van Gorkom.

⁸ Op deze 2e januari wordt 't Hoens verzoek lid van de loge te worden goedgekeurd. Dit lidmaatschap houdt ongeveer in, dat hij tot de vaste kern van de loge behoorde: hij kon bestuursfuncties bekleden en was financieel mede-verantwoordelijk."

⁹ Groot Oosten der Nederlanden 33:1 = Wetboek e.d. voor *Les Vrais Bataves*.

¹⁰ Reinier werd Leerling op 19 juni 1793. Hij was toen 29 jaar, en kwalificeerde zichzelf als 'gewezen officier'. Hij werd Meester op 18 jan. 1794. Toen het grootste deel van de loge in 1795 naar Den Haag overging, bleef hij, voorzover ik kan zien, aldaar actief, in ieder geval tot rond 1800. Zo introduceert hij op 16 oktober 1796 Van

maart 1793 draagt hij als Compagnon voor twee Franse officieren, uit een Bretons bataljon dat op dat moment vlak bij Duinkerken bivakkeerde. Als Leerlingen waren die al eerder door zoon Reinier voorgesteld. Op 24 maart oppert hij de mogelijkheid uit het genoemd bataljon een 'ambulante' loge te creëren (d.i. een loge zonder vaste verblijfplaats; doorgaans bestaand uit militairen). Maar daar horen we niets meer van.¹¹

Opmerkelijk is, dat onze literator, in tegenstelling tot vele anderen, nooit genoemd wordt als iemand die in proza of poëzie een bijdrage levert. Nooit houdt hij een rede. Dat wijst niet op een bijzondere betrokkenheid bij de vrijmetselarij. Zelfs moet in de vergadering van Meesters op 12 juli 1794 de voorzitter (Van der Meer) 'niet zonder aandoening' constateren dat er bericht is van 't Hoen, dat deze voor 't lidmaatschap bedankt. Weliswaar lijkt de achtergrond te zijn: financiële krapte. Want nadat de op hem afgestuurde ds. Marcel met hem gesproken had, berichtte Marcel op 16 juli dat 't Hoen bleef, maar dat hij wel verzocht dat men zou goedkeuren dat zoon Reinier bedankte als contribuerend lid. Twee was kennelijk financieel teveel.

Wanneer na de omwenteling *De waare Bataven* zich in Den Haag vestigt, gaat Pieter 't Hoen niet mee - althans, ik vind daarvan geen spoor.¹² Het ligt ook niet voor de hand dat hij hiervan lid blijft, omdat hij een belangrijke post krijgt in Utrecht.¹³

In Utrecht was op dat moment geen loge actief; voorheen bestaand hebbende loges waren toen 'in ruste' gegaan, zoals dat heet. Dat Pieters gevoelens voor het maçonnieke niet dood zijn, blijkt uit het feit dat hij - samen met Quint Ondaatje, zijn oude politieke vriend, en met nog anderen - in 1805 een nieuwe loge opricht in de stad Utrecht: *De Vereenigde Broederen* (ook wel La Nouvelle Astrée genoemd).¹⁴

't Hoen moet beschouwd worden als een van de belangrijkste stimulators: de eerste vergadering, op 1 februari 1805, is bij Ondaatje thuis, de tweede (8 febr.) bij Pieter. Hij wordt vrijwel meteen secretaris. De notulen van deze loge zijn dan ook in zijn handschrift, tot en met 4 juni 1806.

Hij wordt er zelfs Orateur, op 13 maart 1807. Vóór hem was Ondaatje dat geweest, zoals verwacht mag worden; maar Ondaatje had wegens onenigheid afscheid genomen (zie hieronder). 't Moet wel gezegd dat 't Hoens taak als Orateur, voorzover ik dat kan zien, zo goed als altijd wordt waargenomen door Van Haaften. De Broeders worden 11 augustus 1808 dan ook verzocht 'van tyd tot tyd te doen, eenige redevoeringen ten einde den Br. Orateur [...] uit hoofde hunner weinige praesentie bij de Vergaderingen daarin eenigsints te gemoed te komen'.¹⁵

Bij de verkiezingen van 8 februari 1809 wordt 't Hoen vermoedelijk om die reden slechts Tweede Orateur. En hij bedankt voor het lidmaatschap van de loge kort daarop: op 27 maart 1809.

Oldenbarnevelt Tulling. Op 20 januari 1798 wordt hij '2e Expert' (geen zware post), op 7 augustus 1799 'Ceremoniemeester', en op 17 juli 1800 'Tuleur'.

¹¹ Andere feiten: 3 april 1793 wil hij financiële bijstand verlenen aan het behoeftige huisgezin van burger Van Solingen. 28 juni 1793 accepteert hij een benoeming in een commissie die het St. Jansfeest moet voorbereiden. 't Hoen ontving in Duinkerken ook de Hoge Graden. Dat blijkt uit een passage in een brief (1 mei 1805) van A. van der Meer (Voorzittend Meester in 'Duinkerken') aan R. Dibbetz (Arch. Gr. Oosten nr. 33:22).

¹² Pieter wordt met name nog één keer gesignaleerd als aanwezig: op 2 febr. 1799. Toen werd de Representant A. de Haan gereciperd als Leerling. Een bijzondere vriend of gelegenheid? - Ik moet wel opmerken dat in deze jaren slechts sprake is van 't Hoen' op de presentielijst, zodat nooit werkelijk zeker is of we uitsluitend met Reinier te maken hebben. Reinier wordt als zodanig wel bij de verkiezingen genoemd.

¹³ Het fichesysteem op personen in het archief van het Groot-Oosten vermeldt, dat een Pieter 't Hoen in 1801 lid werd van de Arnhemse loge *De Geldersche Broederschap*, en zijn ontslag daarvan nam of kreeg in 1802. Ik heb het archief daarvan nog niet gezien en weet niet of het 'onze' Pieter betreft.

¹⁴ Samen met Pieter Marret, Gerardus Anthony Visscher, Jacob de Jonckheere, Laurent François (dit Gerrit) van der Tuyl, Isaac Johannes Visscher, Steven Camp, Adrianus Hoevenaar, en Ondaatje. Velen waren ook lid geweest van *De Waare Bataven*.

¹⁵ Hij houdt wél een rede op 24 november 1808. Dat jaar geeft 't Hoen voor het overige slechts blijk van zijn belangstelling door zich te laten afvaardigen naar de Grote Loge: de jaarlijkse landelijke bijeenkomst. - 't Hoens interesse laat zich goed vaststellen aan de hand van zijn presentie op de officiersvergaderingen (d.i. het bestuur): hij is regelmatig aanwezig van oktober 1805 tot in oktober 1808; daarna nooit meer.

Pieter Ondaatje

Pieter Philip Jurriaan Quint Ondaatje (1758-1818) is befaamd als ideoloog van de vroege patriotten en als kundig organisator van de burgerdemocratie te Utrecht. In het literaire is hij voornamelijk bekend als begaafd redenaar, die niet alleen zijn gehoor wist te overtuigen maar bovenal te emotioneren. Dat is een buitengewoon belangrijke gave, in de laatste decennia van de achttiende eeuw. Parodieën op dit soort hartstochtelijke, snikkende patriottische redevoeringen kan men niet zonder genoegen lezen, in bladen als de *Janus* (1787).

Ondaatje werd 25 december 1791 in *De Waare Bataven* voorgesteld. Hij werd Leerling op 4 januari 1792 (ook in zijn geval werd met nadruk gevraagd om strenge geheimhouding), Compagnon op 18 januari, Meester op 17 februari 1792, lid en Orateur op 20 juni 1792.

In deze laatste functie maken zijn prestaties duidelijk indruk, zelfs als ik rekening houd met het gechargeerde-lofprijzende, eigen aan die tijd. Zijn redes zijn altijd 'uitmuntend' (4 juli 1792, 1 augustus 1792), of anders gaat het wel om een 'alleraandoenlykste & toepasselyke reedenvoering' (3 augustus 1792), een 'zeer toepasselyke & leerryke aanspraak' (8 augustus 1792). Op één dag slaagt hij erin en een 'leerryke aanspraak' en een 'onderwyzende aanspraak' te doen.¹⁶ Wanneer er in het Frans gesproken moet worden laat Ondaatje dat doorgaans aan een ander over: kon hij in die taal niet op de juiste wijze zijn emoties regisseren?

Op 18 juni 1794 wordt hij vervangen door een andere Orateur. Misschien heeft hij andere bezigheden, of anders is zijn ijver verflauwd: 17 oktober 1794 wordt hij gemaand zijn contributie te betalen. Ik vind hem bij *De waare Bataven* na hun verhuizing naar Den Haag slechts drie keer vermeld: één keer als absent (26 maart 1798), één keer als present (8 augustus 1795), bij welke laatste gelegenheid onmiddellijk duidelijk is dat Ondaatje nog steeds aanzien genoot als oratorisch geweldenaar. Want, zo staat er enigszins enigmatisch in de notulen, toen 'heeft den B[roeder] Ondaatje, niet tegenstaande den B[roeder] Orateur tegenwoordig was eene redenvoering [...] gedaan'. Veel later, op 8 januari 1806, is Ondaatje nog een keer aanwezig, vermoedelijk als gast. Die dag is juist de tijding binnengekomen, dat Frankrijk en Oostenrijk vrede gesloten hebben. Dat horen we pas als iemand een toast op die vrede voorstelt. Wie anders dan Ondaatje is het, die die toast voorstelt?

Het is duidelijk, dat als ooit iemand onderzoek gaat doen naar de rhetorische kwaliteiten van de literaire, politieke of maçonnieke redevoeringen van deze decennia, Ondaatje één van de figuren is die het meest in aanmerking komen onderzocht te worden.

Ondaatje behoorde later, 1 februari 1805, samen met 't Hoen, tot de oprichters van de Utrechtse loge *De Vereenigde Broederen* (zie hierboven). Bij de eerste taakverdeling, op 24 februari 1805, wordt hij Orateur.

Hij houdt zijn taak niet lang. Op 29 juli 1805 zegt hij zijn functie neer te leggen. Interessant is de reden, zowel voor Ondaatjes karaktervastheid en blijvende politieke overtuiging, als voor de maçonnieke wereldbeschouwing. Hij zegt namelijk dat de afwijzing door de loge van een bepaalde kandidaat, Matthijs Gravelaar, niet strookt met het principe van de gelijkheid.¹⁷ Hij wendde zich over deze kwestie zelfs tot het Hoofdbestuur van de Vrijmetselarij. Werd Gravelaar afgewezen om zijn sociale herkomst? Ondaatjes biograaf zou deze kwestie moeten ophelderen.

Uit het archief van de Utrechtse loge (zie 13 mei en 29 juli 1805) blijkt tevens, dat Ondaatje ook lid was van de vrijmetselarij der Hoge Graden. Hij is Souverein Prins van het Rozekruis, en zelfs Grootmeester van het Kapittel van de Hoge Graden te Utrecht.¹⁸

Bernardus Bosch

---

¹⁶ Hij hield tevens redevoeringen 20/9/92, 26/9/92, 3/10/92, 17/10/92, waarna hij een lange tijd absent is. Vervolgens op 19/6/93, 3/7/93, 21/8/93, 11/9/93, 6/11/93, 4/12/93, 1/1/94, 15/1/94.

¹⁷ Zie de notulen van 25/10, 13/11/ en 29/11/1805.

¹⁸ Ik heb het archief van de Hoge Graden niet geraadpleegd; ook niet met betrekking tot 't Hoen en Bosch.

De dolle Diemer dominee Bernardus Bosch (1746-1803) is één van de merkwaardigste patriotten.¹⁹ Hij genoot faam als 'gewoon' en als politiek dichter (zijn *De Eigenbaat* uit 1785, meermalen herdrukt, genoot de eer door Jan Kinker geparodieerd te worden). De politiek was ook oorzaak, dat hij zijn ambt kwijtraakte: de Diemer boeren had het bepaald niet op deze progressief begrepen.

Het meest kenmerkend voor Bosch is waarschijnlijk dat hij tot diegenen behoorde die steeds radicaler werden, en daarvan jaren lang, luidkeels en steeds meer verbitterd, kond bleven doen. In zijn geval voornamelijk in een hele reeks weekbladen. Op het moment van zijn toetreden tot de loge had hij geschreven, of meegewerkt aan, de *Vaderlandsche [Na]Courant* (1782-1795), *De Menschevriend* (1788-1797), *De Godsdienstvriend* (1789-1795), *De Moei-al* (1790), *De leerzame Praat-al* (1791-1793), *De Vaderlandsche Praat-al* (1793), het *Algemeen Letterkundig Magazijn* (1794-1795), *De Weereld-Beschouwer* (1794-95), *De Politieke Opmerker* (1795-1796), *De wijze Man* (1795-1797), *De vrije Godsdienstvriend* (1796-1798), *De Telegraaph* (1797), *De Politieke Blixem* (1797-1798), en was bezig aan zijn *Revolutionaire Vraag-al* (1797^{TM} 1798). Bladen uit zijn latere periode dragen niet zelden de benaming 'Janus' in de titel, en het zijn inderdaad klonen van de eerste *Janus*:²⁰ Bosch plunderde ongegeneerd vormen en stijlmiddelen. Hij was overigens een der weinigen, denk ik, die een redelijk goed politiek gedicht konden schrijven.²¹

Het zal geen verbazing wekken dat de in patria gebleven Bosch zich in 1797 schaarde in de gelederen van *Les Vrais Bataves*, de loge die zoveel actieve patriotten in haar boezem opnam. Bosch woonde toen in Den Haag en was volksvertegenwoordiger (lid van de Nationale Vergadering).

Iemand dus die precies in het milieu van *De waare Bataven* paste? Dat nu lijkt toch niet het geval geweest te zijn. Want het blijft nogal stil rond hem. We krijgen in de notulen slechts enkele kale feiten te lezen. Op 26 augustus 1797 wordt Bosch als kandidaat voor de loge voorgesteld - door Eversdyk.²² Dan volgt er iets vreemds. Normaal wordt een vrijmetselaar-in-spe dan enige tijd later als Leerling gerecipieerd, in aanwezigheid van de andere leden, waarbij hij dan de 'proeven' doorstaat. Hier is het anders. Op 21 oktober 1797 deelt de Voorzittend Meester mee, dat hij Bosch Leerling *heeft* gemaakt, bij communicatie (dat laatste wil zeggen: door hem mondeling bekend te maken met alles wat de Leerling-grad regardeert, zonder proeven e.d.). Bosch treedt dus nogal onzichtbaar de Orde in.

De verdere opgang lijkt regelmatig te verlopen. Op 2 december 1797 wordt hij Gezel of Compagnon; op 21 december Meester, een gelegenheid waarbij het lid (vice-admiraal De Winter de loge bezocht. Bosch is in 1797 tamelijk regelmatig present. Later nooit. Men kan dat toeschrijven aan de hectische ontwikkelingen in 1798: het jaar van de staatsgrepen.

Maar er lijkt wel degelijk iets aan de hand te zijn. Op 9 januari 1800 wordt Bosch namelijk voorgesteld als *lid* van de loge, door Van Tienen. Dat schijnt weerstand te ondervinden, zonder dat op dat moment in de notulen de reden gegeven wordt. Want op 1 maart 1800 vind ik vermeld, dat Van Tienen 'persisteert' bij zijn verzoek Bosch als lid te accepteren. En Van Tienen voegt er iets merkwaardigs aan toe. Hij *wil* dat er die dag over het voorstel beslist wordt, 'terwijl daar door aan den B[roeder] Bosch singulier veel plaisier zal worden gedaan'. Waarom? Hoe dat zij - de vergadering geeft toe. Tot op zekere hoogte althans: 'om welke redenen bij de Loge is goedgevonden die ballotage te doen, en is bij de opneming der stemmen bevonden dat De B[roeder] Bosch met 8 stemmen *tegen* en 2 stemmen *vóór* is gedeballoteerd'.

Bosch was dus niet gewenst. Niet alleen is hij nooit benoemd in enige loge-functie. Zelfs het gewone lidmaatschap (wat, tenzij het ambulante personen betrof, gewoonlijk snel na het verkrijgen van de drie graden toegekend wordt) bleef hem ontzegd.

¹⁹ Zie over hem de ongepubliceerde doctoraalscriptie (UvA, IvN, 1986) van Geert van der Burg: *Voor God en 't Vaderland. Dominee Bernardus Bosch [...] en zijn politieke journalistiek*.

²⁰ Zie over deze 'clustering' mijn 'De literator als politiek commentator. Het geval: JANUS (1787)', in *Spektator* 19 (1990) nr.1, Met name p. 68-69.

²¹ Zie hiervoor het tweede deel van zijn *Gedichten* (Leyden 1803).

²² Daniel Jacobus Eversdyk was een patriot (koopman), die zelf in Duinkerken 17/9/1794 in de loge gerecipieerd werd.

Naar de reden blijft het ook hier voorlopig gissen. Was het iets in het persoonlijk leven van Bosch, dat de leden van *De waare Bataven* tegen hem innam? Was het zijn radicale positie in de politiek, die zelfs deze patriotse loge te ver ging? Dat laatste lijkt me goed mogelijk. Want degene die zo insisterde dat Bosch lid moest worden van de loge, Van Tienen, was een Haagse uitgever die er dezelfde politieke gevoelens als Bosch op nagehouden moet hebben.²³ Bosch schrijft in zijn autobiografie²⁴ dat Van Tienen en een vennoot, hem verzochten voor hen te schrijven: de politieke bladen *De Burger Politieke Blixem* (1800-1801) en *De Janus Janus-zoon* (1800-1802). Deze bladen hadden volgens Bosch grote aftrek, maar gingen, wegens uitgeversperikelen, met ruzie, in andere handen over. Die van Ondaatje en Pieter 't Hoen! - Speelt bij dit alles dus een politiek verschil van mening?

Méér gegevens werpen méér vragen op. De maçonnieke posities van 't Hoen, Ondaatje en Bosch laten iets zien van de attractiviteit van de vrijmetselarij, zonder dat wij in hun geval het 'waarom' daarvan precies begrijpen. Het maakt echter ook hun biografie gecompliceerder, misschien zelfs meer duister.

Dit soort vragen kan wellicht pas opgelost worden, als we beschikken over echte biografieën, waarbij betrokken wordt de vraag welke mensen op een bepaald moment lid waren van een loge, welke hun onderlinge affiniteit was, en welke positie zij innamen in het maatschappelijke en politieke leven. Daarnaast hebben we nodig: verschillende studies die het fenomeen van de vrijmetselarij vanuit diverse invalshoeken doorlichten op de betekenis daarvan voor de cultuur van de Verlichting. Daarbij hebben we niets of weinig aan opgeblazen uitspraken dat die organisatie gezien kan worden als twee of drie types genootschap. ☺

---

²³ Marinus van Tienen kwam oorspronkelijk, als vrijmetselaar, van de Vlissingse loge *L'Astre de l'Orient*. Vanaf 1798 bezocht hij *De Waare Bataven*, en werd lid daarvan 6/4/1799. Zie voor hem ook E.F. Kossmann, *De boekhandel te 's-Gravenhage [...]*. 's-Gravenhage 1937, p. 404.

²⁴ Toegevoegd aan zijn *Gedichten* dl. III (Leyden 1803). De bedoelde passage: p. 329.